

ПРАВО ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

ПЛАН

1. Французька Республіка: загальна характеристика, конституційний розвиток та сучасна Конституція.
2. Конституційний статус особистості та партійна система Французької Республіки.
3. Організація державної влади Французької Республіки.
4. Регіональне та місцеве самоврядування у Франції. Регіональні територіальні колективи. Департамент. Комуна.

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ФРАНЦІЮ

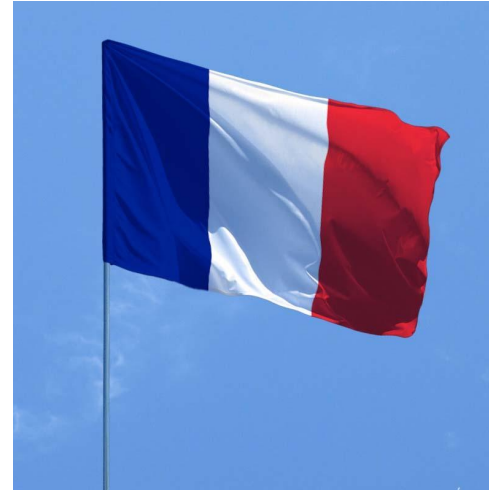
Французька Республіка – держава загальною площею 674 685 кв. км., з них 547 030 кв. км. припадає на європейську частину країни.

Франція – унітарна держава. За формою правління Франція – змішана (напівпрезидентська) республіка. Столиця Франції – м. Париж. Державна мова – французька.

ОФІЦІЙНА СИМВОЛІКА ФРАНЦІЇ

Прапор Франції – триколон, складений з рівновеликих вертикальних смуг, найближча до древу смуга – синя, за нею йдуть біла і червона. Співвідношення ширини і довжини прапора становить 2:3. Прапор вперше з'явився в епоху Великої французької революції як символ республіканського ладу, що прийшов на зміну монархії, а сучасну форму набув у період правління Наполеона I.

Національний девіз Франції «Свобода, рівність, братерство».

Офіційного *державного герба Франції* не існує, як символ держави найчастіше використовуються «Маріанна» – зображення дівчини у фрігійському ковпаку, що символізує Республіку, або зображень фасцій з дубовою і оливковою гілками, закритих пельтою з монограмою «RF» і головами лева і орла.

Liberté • Égalité • Fraternité

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

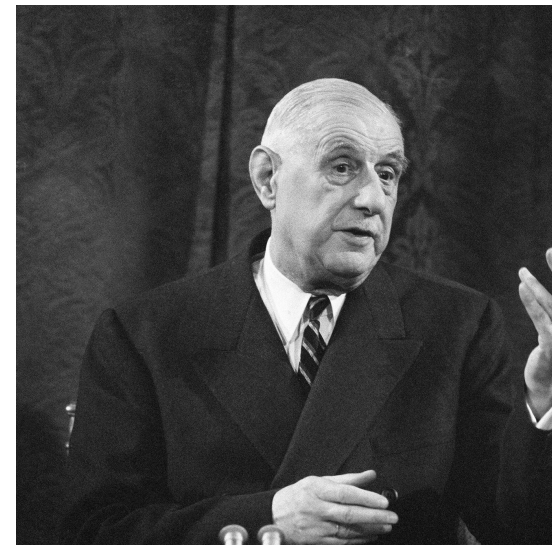
Державний гімн Франції – «Марсельєза».

КОНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ФРАНЦІЇ

Франція пройшла розвиток від першої в світі конституційної монархії до першої в світі змішаної республіки.

Саме в ній була апробована перша в світі парламентська республіка і перша в Європі президентська республіка.

Франція – батьківщина інституту глави держави.

КОНСТИТУЦІЯ П'ЯТОЇ РЕСПУБЛІКИ

Основними характерними рисами Конституції П'ятої республіки, базовими принципами побудови механізму влади у Франції слід назвати:

- встановлення "змішаної" або, як її ще називають, "напівпрезидентської" форми правління, що наділяє Президента функціями лідера і арбітра в системі інститутів Республіки, із закріпленням за ним комплексу прав і повноважень, які дозволяють забезпечити сталий режим функціонування цих інститутів;
- дуалізм виконавчої влади, зумовлений характером форми правління і повноважень Президента і уряду;
- раціоналізований парламентаризм, за якого виконавча влада домінує в її відносинах з парламентом а законодавча компетенція останнього звужена;
- створення механізму забезпечення юридичного верховенства Конституції та контролю конституційності прийнятих парламентом законів з боку Конституційної ради.

Необхідно відзначити, що поняттям Конституція у Франції охоплюється не лише власне конституційний акт, якій був промудований 4 жовтня 1958 р, а й Декларація прав людини і громадянина 1789 р. разом із Преамбулою Конституції Четвертої республіки 1946 р., які мають нормативний характер і закріплюють основні права і свободи людини і громадянина, визнані у Франції. У 2004 р. до категорії актів «конституційної бази» Франції увійшла Хартія навколишнього середовища.

Основна процедура внесення змін і доповнень до Конституції П'ятої республіки встановлюється ст. 89 Основного Закону.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Основне навантаження у визначенні конституційного статусу особи у Франції несуть три документи, на які посилається Конституція 1958 р. – Декларація прав людини і громадянина 1789 р., преамбула Конституції 1946 р., Хартія навколишнього середовища 2004 р., які є частиною т.зв. «конституційної бази» П'ятої Республіки.

[Декларація прав людини і громадянина 1789 р.](#) належить до першого покоління прав людини і гарантує переважно цивільні та політичні права. Декларація:

- гарантує право на свободу і рівність, право на власність, право на свободу слова, думки і совісті;
- забороняє довільний арешт і зворотну силу кримінального закону, встановлює принцип презумпції невинуватості;
- встановлює обов'язок сплачувати податки.

[Преамбула Конституції Франції 1946 р.](#) є документом, в якому знайшли своє відображення права і свободи людини і громадянина другого покоління. Вона, зокрема, гарантує:

- право на працю, відпочинок і соціальне забезпечення;
- право на освіту і вільний розвиток особистості;
- рівність прав чоловіка і жінки;
- свободу об'єднання у профспілки та право на страйк.

[Хартія навколишнього середовища 2004 р.](#) виступає документом, що закріплює одну з основних груп «прав солідарності», які утворюють третє покоління прав людини.

ПАРТІЙНА СИСТЕМА ФРАНЦІЇ

Конституція П'ятої Республіки (ст. 4) уперше в історії Франції гарантувала свободу створення та діяльності політичних партій, принцип вільної участі громадян у їх діяльності, визначила особливу роль політичних партій у демократичному процесі та виборах, зобов'язала політичні партії поважати принципи демократії та суверенітету Франції.

Розвиток законодавства про політичні партії у період П'ятої Республіки був зосереджений переважно на питаннях фінансування діяльності політичних партій та прозорості їх діяльності (Закон «Про прозорість політичного життя» 1988 р., Закон «Про фінансування політичного життя» 1995 р.), затвердження демократичних принципів внутрішньопартійного життя (Закон «Про політичний паритет» 2000 р.).

Основні аспекти структури політичних партій у Франції були визначені ще виходячи з норм Закону про асоціації 1901 р. і поступово корегувалися законодавством та практикою періоду Четвертої та П'ятої республік.

Загальнонаціональний рівень структури політичних партій у Франції передбачає існування відповідного органу (рада, бюро і т.п.) з виборним очільником (головою, секретарем і т.п.). На місцевому, переважно департаментському рівні, партія має свою структурні осередки також з виборними керівними органами.

Характеристику найбільш впливових політичних партій Франції найбільш доцільно проводити виходячи з традиційного для французької політики їх поділу на «ліві» та «праві» та виходячи з того, що Франція є прикладом багатопартійної системи без жорстокого домінування однієї або декількох політичних партій.

ПРЕЗИДЕНТ ФРАНЦІЇ

Президент Республіки обирається загальними прямими виборами. Строк повноважень Президента Франції становить п'ять років, а одна і та ж особа не може обіймати президентську посаду більше двох строків поспіль.

Кандидатом на виборах Президента може бути громадянин Франції, який досяг віку 23 років.

Основні повноваження Президента Республіки випливають з положень ст. 5 Конституції Франції, яка визначає природу, основні завдання та функції даного інституту:

«Президент стежить за дотриманням Конституції. Він забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування органів публічної влади, а також наступництво держави.

Він є основним гарантом національної незалежності, цілісності території, дотримання міжнародних договорів».

Повноваження Президента Франції можуть бути розділені на дві основні групи, залежно від того, чи потребує їх реалізація контрасигнації Прем'єр-міністром і, у разі потреби, відповідальним міністром, та/або відповідного рішення Парламенту.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА ФРАНЦІЇ

«*Власні*», такі що не вимагають контрасигнації, повноваження Президента Республіки також можна розділити на декілька груп.

- Це, по-перше, повноваження Президента як гаранта і арбітра – призначення законодавчого референдуму; право відмовитися від підписання ордонанса; право призначення трьох членів Конституційної ради та голови цього органу; право звертатися до Конституційної ради; повноваження Президента як гаранта незалежності судової влади, у реалізації яких йому сприяє Вища рада магістратури.
- По-друге, це повноваження Президента щодо подолання криз – право прийняти надзвичайні повноваження, передбачене ст. 16 Конституції.
- По-третє, це повноваження, пов'язані із взаємодією з іншими інститутами держави, такими як Парламент і Уряд. Президент Республіки звертається з посланнями до Парламенту, скликає засідання Ради міністрів, затверджує їх порядок

Повноваження Президента Франції, реалізація яких вимагає контрасигнації та/або відповідного рішення Парламенту, т.зв. «*колективні*» повноваження, також утворюють декілька груп.

- По-перше, це кадрові повноваження, пов'язані з призначенням Прем'єр-міністра і, за поданням Прем'єр-міністра, міністрів.
- По-друге, це повноваження, пов'язані із підписанням **ордонансів** – актів уряду, предмет регулювання якого належить до законодавчої компетенції Парламенту і який приймається рішенням Ради міністрів за умови попереднього делегування Уряду Парламентом права на прийняття такого акту.
- По-третє, це повноваження по скликанню позачергових сесій Парламенту.
- По-четверте, це право призначення референдуму в порядку положень статті 88-5 Конституції Франції (т.зв. «європейський референдум»).
- По-п'яте, питання міжнародних відносин і оборони.
- По-шосте, повноваження промульгувати закони, прийняті Парламентом, включаючи право повернути закон до Парламенту для повторного розгляду.
- По-сьоме, право помилування.

ПАРЛАМЕНТ ФРАНЦІЇ

Парламент Франції організовано як двопалатну установу. Верхня палата – Сенат, засідає у Люксембурзькому палаці, нижня – Національні збори засідає у палаці Бурбон.

Палати французького Парламенту засідають окремо. Винятком є засідання Парламенту, збираного у форматі Конгресу Республіки. Конституція Франції передбачає, що у цьому форматі Парламент Франції збирається для прийняття рішення про перегляд Конституції (ч.3 ст. 89), для заслуховування послання Президента Республіки (ч.2 ст. 18), для затвердження закону у порядку ч.2 ст. 88-5 Конституції Франції.

Парламент Франції працює сесійно. Щорічна сесія парламенту триває з жовтня по червень включно, а число днів пленарних засідань кожної з палат за період сесії у звичайних умовах не повинно перевищувати ста двадцяти.

Очолюються кожна з палат французького парламенту головою.

У кожній з палат діють по три квестора. На депутатів (сенаторів), які займають цю посаду, покладається адміністративне і фінансове забезпечення діяльності палати, а саме: управління персоналом палати, її допоміжними службами тощо; визначення режиму використання будівель і приміщень палати; управління режимом доступу та безпеки палати; управління фінансами палати.

Чисельність постійних комітетів, створюваних у Національних зборах та Сенаті Франції для підготовки і обговорення законопроектів не може перевищувати восьми. У Сенаті Франції у 2011 р. функціонували такі постійні комітети: у справах культури;

НАЦІОНАЛЬНІ ЗБОРИ ТА СЕНАТ ФРАНЦІЇ

577 депутатів [Національних зборів Франції](#) обираються на п'ять років на загальних прямих виборах по одномандатних виборчих округах з використанням мажоритарної системи і двома турами голосування.

Голова Національних зборів обирається Палатою на весь строк її повноважень і відповідає за організаційне забезпечення роботи Палати, головує на засіданнях Національних зборів, виконує цілий ряд інших повноважень, які передбачені Конституцією.

Керівництво діяльністю Палати голова Національних зборів здійснює за сприяння Бюро Національних зборів, колегіального органу, до складу якого, окрім голови Палати, входять шість заступників голови, три квестори і дванадцять секретарів.

348 членів [Сенату](#), який забезпечує представництво адміністративно-територіальних утворень Республіки, обирається на шість років шляхом непрямих виборів – через колегію виборщиків.

Кандидат в Сенат повинен бути громадянином Франції, досягти тридцятирічного віку і мати право голосу.

Голова Сенату обирається після кожної ротації Палати. У Сенаті створюється Бюро Сенату – колегіальний орган, аналогічний за функціями Бюро Національних зборів. До складу Бюро входять, окрім голови Палати, вісім заступників голови Сенату, три квестори і чотирнадцять секретарів.

УРЯД ФРАНЦІЇ

Поняття «уряд», яким оперує Конституція Франції, об'єднує в собі Прем'єр-міністра і міністрів, які засідають під головуванням Президента Республіки – «**Рада міністрів**». Поняття ж «**Кабінет міністрів**» охоплює виключно Прем'єр-міністра і міністрів.

Прем'єр-міністр і міністри призначаються Президентом Республіки. Вибір Президентом кандидатури на пост Прем'єр-міністра юридично нічим не обмежений, проте усталена практика П'ятої республіки передбачає призначення на цю посаду лідера більшості у Національних Зборах, тому що в іншому випадку скільки-небудь ефективна співпраця Уряду і Парламенту, затвердження програми діяльності Уряду, підтримка його законодавчих ініціатив тощо будуть вкрай ускладнені.

Міністри призначаються і звільняються Президентом за поданням Прем'єр-міністра (ст. 8 Конституції Франції).

Уряд Франції, згідно з положеннями ст. 20 Конституції країни: «...визначає і проводить політику Нації.

У його розпорядженні знаходяться адміністрація і збройні сили».

Основні повноваження Уряду реалізуються в Раді міністрів, тобто за участю і під впливом глави держави.

Уряд є основним суб'єктом законодавчої ініціативи, переважна кількість урядових законопроектів, на відміну від законопроектів, які подаються парламентарями, проходять всі стадії законодавчого процесу в Парламенті і стають законами.

Основними актами, які приймає Урядом є ордонанси (акти делегованого законодавства) і декрети.

ПРЕМ'ЄР-МІНІСТР ФРАНЦІЇ

Роль Прем'єр-міністра в діяльності Уряду є провідною. Ст. 21 Конституції визначає основи його статусу і встановлює, що Прем'єр-міністр Франції:

- керує діяльністю Уряду;
- несе відповідальність за національну оборону;
- забезпечує виконання законів;
- здійснює регламентарну владу;
- здійснює посади

Конституція Франції закріплює за Прем'єр-міністром і [ряд повноважень, які реалізуються ним самостійно і не вимагають прийняття Радою міністрів відповідного рішення.](#)

До них відносяться:

- право, в процесі проведених Президентом Республіки консультацій, висловлювати свою думку щодо можливого розпуску Національних зборів або прийняття главою держави надзвичайних повноважень у порядку ст. 16 Конституції;
- право звертатися до Президента Республіки з вимогою щодо скликання позачергової сесії Парламенту (ч. 1 ст. 29 Конституції);
- право звертатися до Президента Республіки з пропозицією про ініціювання перегляду Конституції;
- право, після проведення консультацій з головою відповідної палати, приймати рішення про додаткові дні пленарних засідань палати понад установлений двадцятиденний ліміт (ч. 3 ст. 28 Конституції);
- право звертатися до Сенату з клопотанням про затвердження заяв загальнополітичного характеру;
- право передавати закони, які підлягають промульгації, до Конституційної ради для перевірки їх відповідності Конституції (ч. 2 ст. 61 Конституції);
- право передавати міжнародні договори, які підлягають ратифікації, до Конституційної ради для перевірки їх відповідності Конституції (ст. 54 Конституції).

КОНСТИТУЦІЙНА РАДА

Конституційна рада Франції складається з 9 членів, які призначаються на 9 років без права перепризначення. Трьох членів призначає Президент Республіки, трьох – голова Національних зборів, трьох – голова Сенату. До складу Конституційної ради також довічно входять колишні Президенти Республіки.

Очолює Конституційну раду голова, який призначається Президентом Республіки.

Основною функцією Конституційного ради є перевірка конституційності законів, регламентів палат Парламенту і міжнародних договорів.

Закони перевіряються до їх промульгації, міжнародні договори до їх ратифікації, а регламенти палат – до набрання ними чинності.

Крім контролю конституційності, Конституційна рада виконує і ряд інших функцій, зокрема:

- контролює дотримання процедури ініціювання законодавчого референдуму в порядку, передбаченому абзацом третім ст. 12 Конституції (ініціатива 1/5 членів Парламенту, підтримана 1/10 виборців, внесених у списки);
- консультує Президента Республіки у процесі прийняття ним надзвичайних повноважень у порядку ст. 16 Конституції, та перевіряє наявність умов для продовження використання Президентом надзвичайних повноважень;
- перевіряє на прийнятність поправки до законопроекту, що розглядається Парламентом (ст. 41 Конституції);
- перевіряє законодавчі акти Парламенту на дотримання меж законодавчої компетенції (ст. 37 Конституції);
- стежить за правильністю обрання Президента Республіки, розглядає протести і оголошує результати голосування;
- виносить рішення про правильність обрання депутатів і сенаторів у разі її заперечування;
- стежить за правильністю проведення конституційного, законодавчого та європейського референдумів і оголошує їх результати.
- встановлює, за зверненням уряду Франції, неможливість виконання Президентом Республіки своїх повноважень;
- встановлює наявність обставин несумісності депутатського мандата і, за зверненням бюро палат або Міністра юстиції, декларує припинення повноважень депутата.

ДЕРЖАВНА РАДА

Частину функцій щодо забезпечення конституційності як законів, так і актів Ради міністрів покладено на Державну раду Франції.

Державна рада Франції виконує подвійну роль вищого адміністративного суду країни і радника уряду.

Державна рада перевіряє всі урядові законопроекти і проекти ордонансів, перш, ніж вони будуть винесені на розгляд Ради міністрів. Крім того, Державна рада перевіряє проекти найбільш важливих декретів. Державна рада перевіряє ці проекти на відповідність Конституції і законам, відповідність форми акта його змісту (предмету регулювання), на загальну адміністративну прийнятність.

Уряд має право також звернутися до Раді з будь-якою проблемою адміністративного або правового характеру.

Зміни, внесені до Конституції Франції у 2008 р., передбачили можливість звернення до Державної ради і з боку голів обох палат Парламенту Франції з метою отримання висновку щодо законопроекту до направлення цього законопроекту до комітету Парламенту. Таке звернення за висновком Державної ради можливо щодо будь-якого законопроекту, внесеного членом Парламенту.

СУДОВА СИСТЕМА ФРАНЦІЇ

Незалежність судової влади у Франції гарантована ч. 1 ст. 64 Конституції П'ятої Республіки. Ч. 4 цієї ж статті гарантує незмінюваність суддів, а у ст. 66 Основного Закону Франції судову владу проголошено хранителем особистої свободи громадян.

Судову систему Франції складають суди загальної юрисдикції та адміністративні суди.

Суди загальної юрисдикції розглядають кримінальні та цивільні справи у трьох інстанціях – першій, апеляційній та касаційній.

По **першій** інстанції *кримінальні* справи можуть розглядатися: 1) у поліцейських судах (трибуналах малого процесу) – справи у злочинах, покаранням за які є штраф; 2) у трибуналах великого процесу – справи у злочинах, які передбачають ув'язнення на строк до десяти років; 3) у судах асизів (присяжних) – справи у злочинах, які передбачають довічне ув'язнення.

Цивільні справи по першій інстанції розглядаються, залежно від ціни позову, у трибуналах малого або великого процесу. Крім того, окремі категорії цивільних справ по першій інстанції розглядаються спеціалізованими судами з торговельних питань, питань банкрутства, сільськогосподарських питань і т.п.

Апеляційною інстанцією у кримінальних та цивільних справах виступають апеляційні суди.

Касаційний суд є вищою судовою установою у системі судів загальної юрисдикції Франції. Окрім розгляду справ у касаційному провадженні, що є основною функцією Касаційного суду, він також, за зверненням судів нижчих ланок, надає свої висновки зі складних правових питань, які, однак, не є для нижчих судів обов'язковими під час розгляду відповідних справ.

Адміністративні суди Франції також розглядають справи у трьох інстанціях, а їх система складається з адміністративних трибуналів, які розглядають справи по першій інстанції, апеляційних адміністративних судів як апеляційної інстанції, Державної ради Франції в її якості вищого адміністративного суду країни.

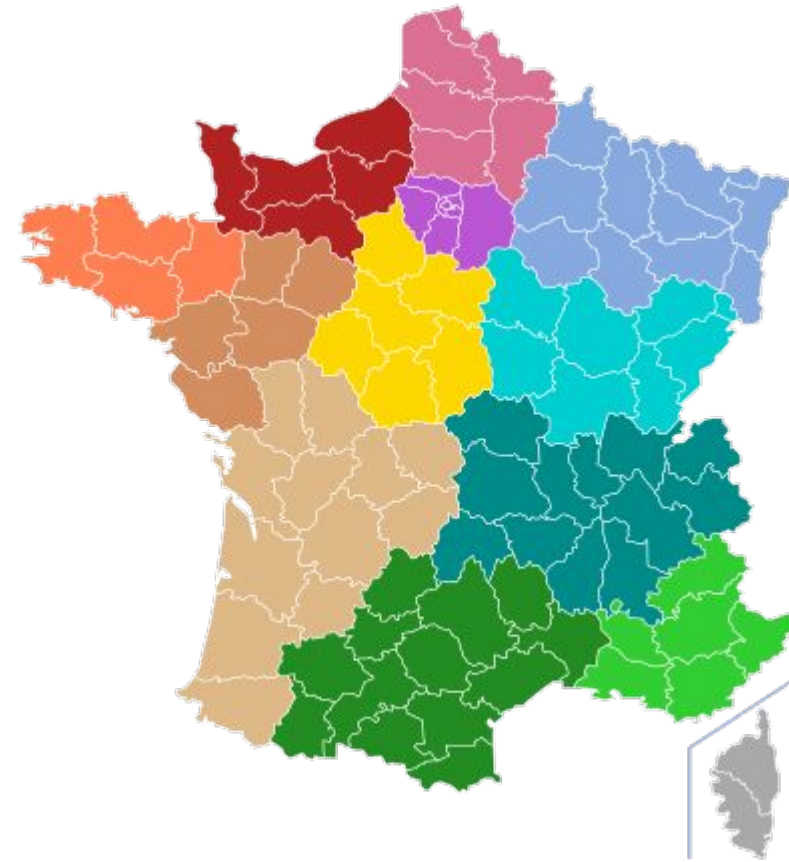
Цікавою особливістю судової системи Франції є існування Трибуналу з конфліктів юрисдикції, який вирішує питання конфлікту юрисдикції загальних та адміністративних судів.

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ФРАНЦІЇ

На сьогодні Франція – децентралізована унітарна держава до складу якої входять:

- метрополія, територія якої складається з 22 регіонів (Корсика є адміністративно-територіальним утворенням з особливим статусом, подібним статусу регіону), що поєднують у своєму складі 96 департаментів, на території яких розташовано близько тридцяти семи тисяч комун;
- п'ять заморських департаментів – Гваделупа, Мартініка, Гвіана, Реюньйон і така, що отримала цей статус у 2011 р. Майотта;
- заморські території і територіальні колективи з особливим статусом – Сент-Барталамі, Сент-Мартін, Сент-П'єр і Мікелон, острови Уолліс і Футуна, Французька Полінезія, Нова Каледонія, французькі Південні та Антарктичні землі і Кліппертон.

КОМУНА ЯК ОСЕРЕДОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ФРАНЦІЇ

Конституційний принцип самоврядування, закріплений ст. 72 Конституції Франції, поєднується з принципом присутності представника держави, на якого Основний Закон П'ятої республіки покладає «забезпечення національних інтересів, адміністративного контролю і дотримання законів».

Після прийняття Конституції 1958 р. Франція, маючи за мету послідовну та глибоку децентралізацію, істотно змінила організацію державного управління та місцевого самоврядування на рівні комун і департаментів, реформувала інститут префектів, переглянула номенклатуру питань, що знаходяться у віданні комуни та департаменту, наділила регіон статусом адміністративно-територіального утворення, перебудувала систему управління заморськими володіннями.

Комуна – низовий і найбільш численний тип самоврядних адміністративно-територіальних утворень.

Представницьким органом комуни є обрана населенням муніципальна рада, вона, у свою чергу, обирає мера, який здійснює виконавчі, виконавчо-розпорядчі функції і функції представництва

ДЕПАРТАМЕНТ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА ОДИНИЦЯ

Департамент, який займає проміжне положення між комуною і регіоном, є основним адміністративно-територіальним утворенням у Франції.

Представницьким органом департаменту є генеральна рада. Згідно закону, генеральна рада «управляє справами департаменту шляхом ухвалення рішень». Виконавчо-розпорядчі функції в департаменті покладені на голову ради, що обирається генеральною радою з числа своїх членів (генеральних радників).

Голова генеральної ради департаменту є «єдиним уповноваженим адміністрації» і очолює всі служби департаменту з правом, за необхідності, отримувати допомогу від децентралізованих державних служб.

Префект є представником держави в департаменті, він відповідає за підтримання громадського порядку, реалізацію державної політики та облаштування території департаменту. Відповідно до закону, префект вважається представником Прем'єр-міністра і кожного з міністрів Уряду в департаменті.

Контрольні функції префекта щодо діяльності органів місцевого самоврядування в департаменті обмежені виключно правом звернення до адміністративного суду з позовом про визнання

РЕГІОНИ У ФРАНЦІЇ

Реґіон – адміністративно-територіальне утворення, функції якого зосереджені переважно на розвитку території. До складу регіонів метрополії входять декілька департаментів (зазвичай від 4 до 8).

Представницький орган регіону – регіональна рада очолюється головою, чиї функції аналогічні функціям голови регіональної ради.

Представником держави в регіоні є префект регіону, обов'язки якого покладені на префекта департаменту, в якому розташоване місто-центр регіону.

